[2021] 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 23

ਇੰਦਰਾ ਦੇਵੀ

ਬਨਾਮ

ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਿਰਾਂ

(2021 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 593)

23 ਜੁਲਾਈ, 2021

[ਸੰਜੇ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਲ ਅਤੇ ਹੇਮੰਤ ਗੁਪਤਾ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ, 1973: ਧਾਰਾ 197 - ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ - ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਕੇਸ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਵਿਕਰੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਿੱਚ, ਖਰੀਦਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ - ਇਹ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਜੂਨੀਅਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਕਲਰਕ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮਕਾਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ - ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਸਬੰਧਤ ਮਿਆਦ ਦੌਰਾਨ ਸਬੰਧਤ ਕਲਰਕ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਤਾਂ ਐਫਆਈਆਰ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ - ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਜਾਅਲੀ ਲੀਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਧਾਰਾ 482 ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ - ਅਪੀਲ 'ਤੇ, ਆਯੋਜਿਤ: ਫਾਈਲ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਲਰਕ, ਭਾਵ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੋਸ਼ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਦਾ ਸੀ - ਨਾ ਤਾਂ ਰਾਜ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ - ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਦੂਜੇ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਅਪੀਲਾਂ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਦਾਲਤ ਨੇ

ਆਯੋਜਿਤ: 1. ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਟ ਜਾਂ ਭੜਕਾਊ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਢਾਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਈਮਾਨਦਾਰੀ, ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਧੋਖਾਧੜੀ, ਰਿਕਾਰਡ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਥਿਤ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਥਿਤ ਅਪਰਾਧ ਉਸ ਦੁਆਰਾ "ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦੌਰਾਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ" ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਕਥਿਤ ਅਪਰਾਧ "ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦੌਰਾਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ" ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਾਪਦੰਡ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਜਿਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਨਾਲ ਵਾਜਬ ਸੰਬੰਧ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸਲ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੰਮ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 9] [28-ਈ-ਐਚ; 29-ਏ-ਸੀ]

2. ਐਫਆਈਆਰ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਤੱਥ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਥਿਤ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਕਥਿਤ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ, ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਜੋ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਬੰਧਤ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅੱਖਰ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੂਨੀਅਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਜੋ ਕਥਿਤ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਕੰਮ ਅਲਾਟਮੈਂਟ, ਰੈਗੂਲਰਕਰਨ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਅਰਜ਼ੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਫਾਈਲ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਜੂਨੀਅਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਫਾਈਲ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਫਾਈਲ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਲਰਕ, ਭਾਵ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੋਸ਼ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਦਾ ਸੀ। ਨਾ ਤਾਂ ਰਾਜ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।

ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ। [ਪੈਰਾ 10,11] [29-ਸੀ-ਐਚ]

ਦੇਵੀ ਦਾਨ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ **ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਿਭਿੰਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 2177/2013 ਦਾ ਫੈਸਲਾ 10.10.2014 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ;** *ਬੀ ਸਾਹਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਐਮ ਐਸ ਕੋਚਰ* **(1979) 4 ਐਸਸੀਸੀ 177 : [1980] 1 ਐਸਸੀਆਰ 111;** *ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਡਾ. ਬੁੱਧੀਕੋਟਾ ਸੁਬਾਰਾਓ* **(1993) 3 ਐਸਸੀਸੀ 339: [1993] 2 ਐਸਸੀਆਰ 311;** *ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਸਵਾਮੀ ਬਨਾਮ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ* **(2012) 3 ਐਸਸੀਸੀ 64 : [2012] 3 ਐਸਸੀਆਰ 52 - ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।**

<u>ਕੇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ</u>

[1980] 1 ਐਸ ਸੀ ਆਰ 111	**ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ**	**ਪੈਰਾ 8**
[1993] 2 ਐਸ ਸੀ ਆਰ 311	**ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ**	**ਪੈਰਾ 8**
[2012] 3 ਐਸ ਸੀ ਆਰ 52	**ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ**	**ਪੈਰਾ 9**

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2021 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 593

ਰਾਜਸਥਾਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੋਧਪੁਰ ਵਿਖੇ 2017 ਦੇ ਐਸ.ਬੀ. ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਵਿਭਿੰਨਤਾ (ਪਟੀਸ਼ਨ) ਨੰਬਰ 3138 ਵਿੱਚ ਰਾਜਸਥਾਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ 03.10.2017 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਨਾਲ

2021 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 594

ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਡਾ. ਮਨੀਸ਼ ਸਿੰਘਵੀ, ਮਨੋਜ ਸਵਰੂਪ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਅਰੁਣਾਵ ਮੁਖਰਜੀ, ਬਾਲਾਜੀ ਸ਼੍ਰੀਨਿਵਾਸਨ, ਸੰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ ਝਾਅ, ਐਚ.ਡੀ. ਥਾਨਵੀ, ਅਚਲ ਸਿੰਘ ਬੁਲੇ, ਰਿਸ਼ੀ ਮਟੋਲੀਆ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ

ਸੰਜੇ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਲ, ਜੇ.

1. ਇੰਦਰਾ ਦੇਵੀ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ, ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 420/467/468/471/120ਬੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀ (ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਰੋਕੂ) ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 (1)(4)/3(15)/3(5) ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਐਫਆਈਆਰ ਨੰਬਰ 80 ਮਿਤੀ 23.02.2011 ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਭੰਵਰ ਲਾਲ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਖਸਰਾ ਨੰਬਰ 1179/03 ਵਿਚ ਦੋ ਪਲਾਟ ਖਰੀਦੇ ਸਨ। ਬਾੜਮੇਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਪਲਾਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪਲਾਟ ਮੇਘਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦਕਿ ਦੂਜਾ ਪਲਾਟ ਚੇਤਨ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਪਲਾਟ 'ਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਮੇਘਰਾਮ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਨਘੜਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਮਾਥੁਰ ਅਤੇ "ਸਬੰਧਤ ਕਲਰਕ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ" ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮਕਾਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਚੇ ਗਏ ਪਲਾਟ ਦੇ ਆਯਾਮਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਖਸਰਾ ਨੰਬਰ ਨੂੰ 1179/03 ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ 1143/04 ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਥ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪਲਾਟ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਜੈਪੁਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਨਾਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਪਤੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਘਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਯੋਗੇਸ਼ ਅਚਾਰੀਆ ਦਾ ਨਾਮ ਐਫਆਈਆਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ "ਸਬੰਧਤ ਕਲਰਕ" ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

2. ਜਾਂਚ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੇਘਰਾਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ 10.04.2012 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ 'ਚ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਮੇਘਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਸਹਿ-ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।"

3. ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਰਿਕਾਰਡ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਲੀਜ਼ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਮੇਘਰਾਮ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਉਸਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਵਸਥਾ ਤਹਿਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

4. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 10.08.2017 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਐਫਆਈਆਰ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 2 ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਲਿਆਵੇ, ਭਾਵ ਮੇਘਾਰਾਮ ਨੇ ਲੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਖਸਰਾ ਨੰਬਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਵੱਲੋਂ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਲਤੀਆਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਵਿਵਾਦਿਤ ਲੀਜ਼ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

[ਸੰਜੇ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਲ, ਜੇ.]

ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜਾਅਲੀ ਲੀਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਵਿਵਾਦਿਤ ਲੀਜ਼ ਦਾ ਖਰੜਾ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਅਲੀ ਲੀਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਜੋ ਕੀਤਾ ਉਹ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ।

5. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਉਕਤ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਜੋਧਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 482 ਤਹਿਤ ਸੀਆਰਐਲ ਮਿਸਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 3138/2017 ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 03.10.2017 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸ *ਦੇਵੀ ਦਾਨ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ* [1] ਦੇ ਕੇਸ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਐਸਐਚਓ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ ਹੈ। ਰਾਜ ਨੇ ਐਸਐਲਪੀ ਵੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

6. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਸਿਰਫ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਸੀ। ਉਹ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਜਾਅਲੀ ਲੀਜ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਧੋਖਾਧੜੀ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਆਰਡਰ ਸ਼ੀਟ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਾਅਲੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ।

7. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐਫਆਈਆਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਮੇਘਾਰਾਮ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਣਪਛਾਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਮਾਥੁਰ ਨੇ ਇਸੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 482 ਤਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 22.02.2018 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

---

[1] ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਿਭਿੰਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 2177/2013 ਦਾ ਫੈਸਲਾ 10.10.2014 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅੱਖਰ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੂਨੀਅਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸੰਦੀਪ ਮਾਥੁਰ, ਜੋ ਉਸੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ 19.03.2020 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਸੇ ਵਿਵਸਥਾ, ਯਾਨੀ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜੋ ਅਲਾਟਮੈਂਟ, ਰੈਗੂਲਰਕਰਨ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਮੇਘਾਰਾਮ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਦਫਤਰ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫਾਈਲ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜੋ ਜੂਨੀਅਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਾਈਲ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2, ਜੋ ਸਿਰਫ ਲੋਅਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਕਲਰਕ ਸੀ, ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

8. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ *ਬੀ ਸਾਹਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਐਮ ਐਸ ਕੋਚਰ*[2] ਅਤੇ *ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਡਾ ਬੁੱਧੀਕੋਟਾ ਸੁਬਾਰਾਓ*[3] ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਦਾਰ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨਾਲ "ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਵਾਜਬ" ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

9. ਅਸੀਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਟ ਜਾਂ ਭੜਕਾਊ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਢਾਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਈਮਾਨਦਾਰੀ, ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। [*ਦੇਖੋ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਸਵਾਮੀ ਬਨਾਮ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ* [4]]। ਧੋਖਾਧੜੀ, ਰਿਕਾਰਡ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਥਿਤ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

---

[2] (1979) 4 ਐਸਸੀਸੀ 177

[3] (1993) 3 ਐਸਸੀਸੀ 339

[4] (2012) 3 ਐਸਸੀਸੀ 64

[ਸੰਜੇ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਲ, ਜੇ.]

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਥਿਤ ਅਪਰਾਧ ਉਸ ਦੁਆਰਾ "ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦੌਰਾਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ" ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਕਥਿਤ ਅਪਰਾਧ "ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦੌਰਾਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ" ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਾਪਦੰਡ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਜਿਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਨਾਲ ਵਾਜਬ ਸੰਬੰਧ ਸੀ। [*ਦੇਖੋ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਡਾ ਬੁੱਧੀਕੋਟਾ ਸੁਬਾਰਾਓ*] [5]. ਇਸ ਲਈ ਅਸਲ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੰਮ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।

10. ਸਾਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਟੈਸਟ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦਾ ਨਾਮ ਐਫਆਈਆਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਤੱਥ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਥਿਤ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਕਥਿਤ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ, ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੁਰੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਮਾਥੁਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਫਰਜ਼ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਬੰਧਤ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅੱਖਰ ਪਾਏ ਸਨ। ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਥਿਤ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਰਹੇ ਸੰਦੀਪ ਮਾਥੁਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਕੰਮ ਅਲਾਟਮੈਂਟ, ਰੈਗੂਲਰਕਰਨ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਘਰਾਮ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਫਾਈਲ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਜੂਨੀਅਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਫਾਈਲ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਾਈਲ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਲਰਕ, ਭਾਵ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੋਸ਼ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਰਾਜ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 197 ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।

11. ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਉਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ ਸੀ।

---

[5] ਸੁਪਰਾ

ਇਸ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਬਾਕੀ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

12. ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੇਵਿਕਾ ਗੁਜਰਾਲ ਅਪੀਲਾਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਬੇਦਾਅਵਾ :- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾ/ਨਿਆਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ/ ਨਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

MANJEET SINGH
E. No. P/1882/2007 Advocate
Chamber No. 417 2nd Flour
Civil Courts, Rajpura
Mobile: 98726-56669